

Antoni Dębiński

"Prawo rzymskie w Akademii Zamojskiej w XVIII wieku", Marzena Dyjakowska, Lublin 2000 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 44/1-2, 244-247

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

kiego tomu „Dzieł zebranych” kard. Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. To przecież szczególnie ważny i cenny materiał źródłowy, które odąd będzie zapewne twórczo i dynamicznie obecny w najnowszych badaniach nad dziejami Kościoła i Polski w połowie lat pięćdziesiątych obecnego wieku. Materiał ten jest szczególnie interesującym, więcej wręcz bezwzględnie niezbędnym w studiach nad tak niedawną przeszłością, która różnorodnie i wielopłaszczyznowo nadal wpływa na współczesność, a co z pewnością będzie mieć także miejsce w przyszłości.

Dobrze się stało, że Instytut systematycznie i wytrwale – mimo wielu wielorakich trudności – udostępnia krytyczną edycję zwłaszcza autoryzowanych tekstów kard. Stefana Wyszyńskiego. To już trzeci tom, a więc wyzwala to nadzieję ku oby jak najszybciej materializującej się przyszłości w postaci dalszych tomów. Należy tylko wyrazić nadzieję, iż obecnie – mając m. in. na względzie zgromadzone już materiały – prace te nabiorą większego tempa, wręcz przyśpieszenia i w efekcie wydadzą tak oczekiwane dalsze owoce edytorskie, które są konieczne do badań na dziejami Kościoła i Polski po II wojnie światowej.

Zainteresowanie badawcze spuścizną Prymasa Tysiąclecia jest bardzo duże i wręcz systematycznie wzrasta. Ciągłe powstają nowe rozprawy doktorskie czy habilitacyjne, a także jawi się on w bardzo licznych studiach i artykułach naukowych. Jego dorobek poddawany jest bardzo różnorodnym badaniom i analizom. W tym kontekście zrozumiałym jest wyraźnie artykułowane oczekiwanie na krytyczną edycję całości zachowanej spuścizny Prymasa S. Wyszyńskiego.

Nie można tu, w spojrzeniu na spuściznę pisarską pominąć także fenomenu związanego z procesem beatyfikacyjnym Sługi Bożego kard. S. Wyszyńskiego. Jest czymś normalnym i zupełnie zrozumiałym, iż pragnie się znać w formie w miarę wyczerpującej jego nauczanie, które miało to wielkie oddziaływanie, nie tylko w płaszczyźnie religijnej, ale i społecznej, narodowej czy wręcz politycznej.

ks. Andrzej Franciszek Dziuba

**MARZENA DYJAKOWSKA, PRAWO RZYMSKIE
W AKADEMII ZAMOJSKIEJ W XVIII WIEKU,
REDAKCJA WYDAWNICTW KUL, LUBLIN 2000, ss. 328.**

Założenie w 1594 r. Akademii Zamojskiej, trzeciej obok Akademii Krakowskiej i Wileńskiej szkoły akademickiej w Polsce, jest postrzegane jako znaczące wydarzenie w historii polskiej nauki. Jan Zamoyski (1542-1605), wielki kanclerz koronny, założyciel Zamościa i fundator uczelni zrealizował kompleksową koncepcję uniwersytetu. W dobranym przez niego zespole profesorów były jednostki wybitne i zna-

czące dla dziejów polskiej kultury, m. in. Szymon Birkowski, Adam Burski, Tomasz Drezner, Jan Niedźwiecki (Ursinus). Zamojska wszechnica obejmowała, przynajmniej formalnie cztery wydziały, filozoficzny, medyczny, teologiczny i prawny. Program nauczania Akademii (funkcjonowała do 1784) przewidywał także wykłady z prawa rzymskiego, podówczas jednego z dwóch, obok prawa kanonicznego, powszechnych i dominujących systemów prawnych w europejskiej nauce prawa. Nauczanie tej dyscypliny w Akademii w XVIII w. jest przedmiotem recenzowanej pracy pióra Marzeny Dyjakowskiej, asystentki w Katedrze Historii Państwa i Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Monografia jest oparta na rozprawie doktorskiej napisanej pod kierownictwem prof. dr hab. Marka Kuryłowicza i obronionej na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL w 1999 r.

Celem omawianej pracy, jak czytamy we Wstępie „*jest ukazanie pozycji prawa rzymskiego w prowadzonej przez Akademię Zamojską w XVIII stuleciu działalności dydaktycznej i naukowej na szerszym tle funkcjonowania całej Akademii oraz historii prawa rzymskiego w Polsce*” (s. 15). Do tak ogólnie określonego przedmiotu rozprawy Autorka trafnie dodaje dalsze, bardziej szczegółowe problemy badawcze, którymi – jak czytamy – m. in. są: „*pozycja wykładu prawa rzymskiego w planie nauczania Akademii*” (s. 11), „*ocena treści i poziomu wykładów*” (s. 12), „*podstawa uprawnień zamojskiej uczelni do nadawania stopnia doktora utriusque iuris oraz przebieg procedury promocyjnej*” (s. 13).

Praca ma charakter źródłowy. Autorka starannie wykorzystała wydawnictwa naukowe i dydaktyczne Akademii Zamojskiej w tym osiemnastowieczny rękopis skryptu z prawa rzymskiego spisany na podstawie wykładów ks. Wawrzyńca Żłoby, kanonika Kapituły Zamojskiej i profesora Akademii. Ponadto sięgnęła do tekstu drukowanej, łacińskiej rozprawy doktorskiej ks. Walentego Macieja Teppera. Inną grupę źródeł stanowią rozmaite publikacje zawierające m. in. tezy egzaminów doktorskich w zakresie prawa, przedstawione do publicznej obrony, których przedmiotem, obok prawa kanonicznego, były zagadnienia z zakresu prawa rzymskiego. Autorka nie pominęła także dokumentów urzędowych dotyczących funkcjonowania Akademii zawierających informacje odnośnie do podjętego w pracy zagadnienia. Do grupy najważniejszych należą akta rektorskie: *Acta Academiae Zamoscensis praecipua* oraz *Acta convocationis Ackademiae Zamosciensis*. Mimo stosunkowo dużej liczby zgromadzonych materiałów archiwalnych obejmujących także rękopisy pisane w języku łacińskim pochodzące z XVI-XVIII w. (p. wykaz źródeł, ss. 291-294), Autorka panuje nad nimi suwerennie, wykazując się cenną umiejętnością sumiennego, a zarazem krytycznego przestudiowania źródeł. Słowem, dobór i wykorzystanie materiału źródłowego zasługuje na bardzo wysoka ocenę.

Na podobną pozytywną ocenę zasługuje zebrana i wykorzystana literatura. Autorka wykorzystała prace omawiające dzieje Akademii Zamojskiej i jej twórcy oraz

literaturę przedstawiającą sylwetki profesorów wszechnicy, w tym także zajmujących się nauką prawa (p. wykaz literatury, ss. 295-307). Doktorantka skrupulatnie wyzskała opracowania dotyczące niektórych zagadnień nauczania prawa (rzymskiego, kanonicznego, krajowego) w Zamościu, a także opracowania ukazujące udział zamojskich profesorów prawa w życiu prawniczego środowiska Zamościa.

Praca obejmuje sześć rozdziałów poprzedzonych *Wstępem* (s. 3-13), w którym przedstawia Autorka problem badawczy, podstawę źródłową, stan literatury oraz konstrukcje pracy. Rozważania zamyka *Zakończenie* (s. 279-284) podsumowujące wyniki badań. Korzystanie z książki ułatwiają zamieszczone w niej wykazy, tj. indeks nazwisk historycznych (ss. 285-290), wykaz cytowanych źródeł (ss. 291-294) oraz wykaz powołanej literatury (ss. 295-307). Interesującym uzupełnieniem monografii są zamieszczone na końcu książki ilustracje (ss. 310-328), w tym karty tytułowe rękopisów znajdujących się w zbiorach Biblioteki Narodowej w Warszawie (m.in. karta tytułowa skryptu z wykładów ks. Wawrzyńca Żłoby oraz odpis bulli pap. Klemensa VIII z 1594). Przyjęty układ rozprawy, odpowiedni do zrealizowania wyznaczonego celu badawczego, umożliwił Autorce ukazanie różnych aspektów uprawianego w Zamościu w XVIII stuleciu prawa rzymskiego.

Rozdz. I (s. 19-53) ukazuje prawo rzymskie w studiach Jana Zamoyskiego i programie Akademii Zamojskiej (XVI –XVII w.). Punkt wyjścia stanowią spostrzeżenia na temat nauki prawa rzymskiego na zachodzie Europy (szkoła glosatorów i komentatorów) i w Polsce w XVI w. (niechęć szlachty do prawa rzymskiego postrzeganego jako prawo cesarskie). Następnie Autorka omawia prawo rzymskie jako przedmiot zainteresowań w czasach studiów i działalności akademickiej Zamoyskiego, nie pomijając jego rozprawy o senacie rzymskim (*De senatu romanolibri II*). Ponadto zostało przedstawiona pozycja prawa rzymskiego w programie nauczania Akademii oraz funkcjonowanie katedry prawa rzymskiego w XVI i XVII w. Te ogólne rozważania – jak słusznie zauważa Dyjakowska- „ułatwią (...) poznanie wypracowanych w tym czasie metod prowadzenia działalności dydaktycznej i badań naukowych kontynuowanych w następnym stuleciu” (s. 15).

Funkcjonowanie zamojskiej wszechnicy w XVIII stuleciu stanowi przedmiot rozważań II rozdz. (s. 53-95). Autorka kolejno przedstawiła kryzys Akademii w I poł. XVIII w. (przyczyny i fazy kryzysu, zanik działalności naukowej), reformę szkoły przeprowadzoną w 1745 przez wizytatora apostolskiego biskupa Jerzego Laskarysa oraz okoliczności likwidacji Akademii w 1784 przez rząd austriacki. W rozdz. III (s. 96-140) została z kolei podjęta udana próba przedstawienia znaczenia prawa rzymskiego w osiemnastowiecznej Polsce, w odniesieniu zarówno do nauczania tej dyscypliny w polskich ośrodkach akademickich, jak również w kontekście poglądów o znaczeniu prawa rzymskiego w Polsce. Ponadto w odrębnym paragrafie zostały przedstawione sylwetki zamojskich wykładowców prawa rzym-

skiego w XVIII w. (m. in. M. K. Szumlińskiego, M. Pruskiego, W. J. Żłoby, W. M. Teppera) oraz ich substytutów.

Podając w rozdz. IV (s. 141-202) zagadnienie treści i poziomu wykładów z prawa rzymskiego w Zamościu w porównaniu z nauczaniem tego przedmiotu w poprzednich okresach i osiągnięciami innych ośrodków sięgnęła Autorka do skryptu profesora Akademii ks. Wawrzyńca Żłoby pt. *Instt. D. Justin. Imperatoris liberi quattuor seu Jus Commune*. Ten napisany po łacinie osiemnastowieczny rękopis znajdujący się w Bibliotece Narodowej w Warszawie, nie był dotychczas poddany analizie przez romanistów czy też historyków prawa. Autorka kolejno omówiła systematykę skryptu, przedmiot wykładu oraz odniesienia do prawa polskiego. Dobrze skonstruowany jest rozdz. V (s. 203-263) poświęcony zbadaniu nauczania prawa rzymskiego pod kątem przyznawanych w akademii stopni naukowych. Autorka skupiła się wokół następujących zagadnień: podstawa uprawnień Akademii do nadawania stopnia doktora w zakresie prawa, procedura promocyjna, tezy z zakresu prawa rzymskiego jako podstawa egzaminu doktorskiego oraz druki okolicznościowe z okazji doktoratów obojga prawa. Na podobnie wysoką ocenę zasługuje rozdz. VI (s. 264-316), w którym ocena poziomu nadawanych w Zamościu doktoratów została dokonana na podstawie analizy rozprawy doktorskiej z zakresu rzymskiego prawa spadkowego profesora Akademii, ks. Walentego Macieja Teppera pt. *Dissertatio juridico-civilis de haereditatibus ab intestato deferuntur, conformiter ad jus civile Romanum cum nonnullis annotationibus juris Austriaci et Polonci* (Zamość 1779). Ta wydana drukiem w Zamościu pod koniec XVIII w. dysertacja nie doczekała się dotychczas należnego zainteresowania badaczy. Analiza treści pracy Teppera przeprowadzona przez M. Dyjakowską stanowi pewne novum w polskiej literaturze naukowej.

W sumie prezentowana praca dowodzi, że Autorka dobrze opanowała warsztat naukowy; badania zostały przeprowadzone kompetentnie i rzetelnie. Spostrzeżenia i wnioski zawarte w pracy są uzasadnione i przemyślane. Bez wątpienia lokuje to pracę w rzędzie znaczących osiągnięć naukowych w zakresie historii prawa.

ks. Antoni Dębiński

**KRZYSZTOF WARCHAŁOWSKI, NAUCZANIE RELIGII I SZKOLNICTWO
KATOLICKIE W KONKORDATACH WSPÓŁCZESNYCH,
TOWARZYSTWO NAUKOWE KUL, LUBLIN 1998, ss. 249.**

Przemiany, jakie nastąpiły w Polsce po 1989 roku, a szczególnie podpisanie nowego Konkordatu między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą w dniu 28 lipca 1993 r., sprawiły, że tematyka konkordatowa stała się szczególnie interesująca